

Ивана Стоименовска

Александар Ковиловски

ПОТРЕБАТА ОД ПОСТПЕНАЛНА ПОЛИТИКА КАКО НАЧИН НА СПРЕЧУВАЊЕ НА КРИМИНАЛНИОТ И ПЕНОЛОШКИОТ РЕЦИДИВИЗАМ

1.04 Стручна статија

УДК: **343.91-051"406":343.85(497.7)**

Апстракт

Потребата за да го напишеме трудот произлезе од нашето досегашно искуство како стручни лица кои работат во пенолошкиот систем, поточно во секторот за ресоцијализација во КПУ „Идризово“. По поминати повеќе години на работа со програми за ресоцијализација, пилот програми за спроведување на специфични програми за третман на осудени лица и учество на семинари од ист тип, ни се наметна прашањето за функционалноста на постпеналните политики во Р.Македонија. Зошто го зборуваме ова? Бидејќи за да има целосна ресоцијализација едно осудено лице, покрај добро структурирано пенални програми за третман на осуденото лице додека е во затвор, треба да има и добра постпенална програма за заштита и поддршка на осуденото лице по излегувањето од затвор. Сето тоа, за да може тој третман на ресоцијализација да биде комплетен и да може да очекуваме некакви резултати за намалување на проблемот со рецидивизмот со кој се соочува македонскиот затворски систем. Со колку проблеми се соочува едно лице додека е во затвор, со исто толку проблеми се соочува и по излегување од затвор, само што тие проблеми се од друг вид. Од тие причини програмите за ресоцијализација на осуденото лице додека е во затвор, без да има ефективни постпенални програми, не би имале посакувани резултати.

Клучни зборови: ресоцијализација, реинтеграција, бивш затвореник, социјална вклученост, постпенална програма.

Општи поими

Бивш затвореник – се однесува на секое лице кое што издржало казна лишено од слобода, или е условно ослободено порано од истекот на рокот, согласно националниот кривичен законик на соодветната држава. Оваа група на луѓе е со специфичен ризик, бидејќи патот кон нивно враќање во општеството како зрели индивидуи опремени со соодветни, нови просоцијални знаења (развивање на вештини за социјално вклучување, исполнување на семејни и родителски одговорности, вклучување во пазарот на труд и образование, итн.), е тежок за чекорење.

Ресоцијализација – се однесува на целенасочени последователни активности на државата и општеството врз однесувањето на бившиот затвореник, додека е на издржување на затворска казна, а со цел полесно да ги помине последиците од пенитенцијарната изолација, и да се обноват неговите ресурси за самостоен начин на живот заедно со другите слободни членови на општеството, во природна социјална средина. Ресоцијализацијата се остварува со помош на взаемно дејство на бившиот осуденик со микро и макро средината надвор од затворската институција.

Реинтеграција- се однесува до трајно вградување на бившиот затвореник во социјалната средина, така што во рамките на тој процес се создаваат нови карактерни и социјални вештини на бивш затвореник и се активираат одредени социјални механизми на солидарност и поддршка.

Социјална вклученост – се однесува на овозможување на користење на ресурсите од секаков тип потребни за задоволување на секојдневните социјални потреби на индивидуата и на групата во која таа членува.

Постпенална програма – се однесува на мерките кои ги превзема државата а во кои освен државни институции можат да се вклучат индивидуи и здруженија на граѓани и други правни и физички лица, а кои се однесуваат на програми кои им помагаат на осудените лица по напуштањето на затворот полесно да се адаптираат и реинтегрираат во социјалниот свет.

Вовед

Кога зборуваме за ресоцијализација и заштита на правата на осудените лица обично нашето внимание е свртено кон програмата и третманот за ресоцијализирање на осуденото лице која што за него се предлага уште на самиот почеток на издржување на казната, односно во применото одделение и понатаму се очекува таа успешно да биде спроведена во текот на издржувањето на казната. Меѓутоа, од нашето искуство забележуваме дека ретко кој своето внимание го насочува (освен на хартија) кон осудените лица кои излегуваат надвор по издржување на казната, односно на кој начин тие повторно се вклучуваат во општествената средина. Најосновните прашања се дали воопшто има постпенална политика која што се грижи за овие лица во нашата државата, колку таа е неопходна за целосна реинтеграција и инклузија на овие лица повторно во заедницата, и дали истовремено оваа политика е неопходна да постои за да се влијае на спречување на рецидивизмот за кој сите стручни лица што се бават со пенилогичката знаат дека е еден од поголемите проблеми со кои се соочува затворскиот систем и казнената политика во државата.

Неефективноста на програмата за ресоцијализација статистички е докажана, бидејќи голем број од осудените лица од лицата кои издржуваат затворска казна по извесен период повторно се враќаат во затвор, односно се судруваат со позитивните законски норми. Знаеме дека лицето кое е веќе осудено, е осудено за сторено кривично дело кое не било во склад со законските норми, и откако ќе ја издржи казната за тоа, на некој начин веќе го има издржано својот долг кон заедницата. Но, немањето на помош откако ќе излезе од затвор е еден вид на повторна казна за него, бидејќи во ситуација кога државата има создадено постпенална стратегија за овие лица, а таа од разни причини не се спроведува (или не е спроведлива) тие се препуштени сами на себе. Во голем степен иако не кај сите, станува збор за лица кои потекнуваат од социјално ранливи категории на групи, кои се соочувале со потешкотии да функционираат во општеството, и тоа било причина за тие да се најдат во казнените евиденции. Па откако ќе ја издржат казната всушност без постоење на постпенална грижа и заштита, осуденото лице повторно се враќа на првобитната позиција, сега можеби и во полоша состојба бидејќи е етикетиран од општеството како “бивш затвореник“ и повторно се наоѓа во

позиција каде што лесно може да ја премине границата за пак да се најде од другата страна, односно зад решетките. Колку да објасниме сликовито, лицата кои имаат проблеми во прифаќање на програмата за третман во затворот, кои се конфликтни, агресивни, импулсивни и се наоѓаат во стадиум каде емотивниот развој е несозреан или е во процес на созревање, кај кои таа нивна одлика била главен тригер фактор за тие да се најдат во затвор, во текот на издржување на казната кај нив само се појачуваат конфликтните црти за да кога ќе излезат надвор од затворската средина, доколку не им се задоволени основните потреби, тие за релативно кратко време прават повторно кривично дело и тоа со повисок степен на опасност, односно истите тие лица сега веќе се поопасни за околината, но и за околината во затворската средина.

Освен нискиот социјален статус, проблем на кој исто така треба да се обрати внимание е ниското образовно ниво кај осуденичката популација. Голем број од осудените лица се со низок степен на образование, или воопшто го немаат, па откако ќе излезат од затвор имаат проблем во вклучување на пазарот на трудот. Невработеноста обично е поврзана и со обезбедување на адекватно живеалиште (невработеноста и домувањето, доколку се јават како проблем се истакнуваат како круцијални во појавата на криминален и пенилошки рецидивизам), а со тоа и секојдневно прехранување на себе и семејството кое пак како во круг на причинско-последични врски пак е тригер фактор осуденото лице да изврши кривично дело. Како надополнување на ова, проблемот со зависностите од дрога и алкохол или проблемите поврзани со менталното здравје се исто така проблем и за работодавачите бидејќи тие бргу доаѓаат до заклучок дека тие лица се неработоспособни или се непродуктивни на работното место. Во поново време сепак се смета дека лицата кои се зависници од наркотици и се на метадонска програма, и на кои секојдневно им се пружа психотерапевтска помош, се работоспособни и може соодветно да одговорат на потребите на работодавачите, затоа им е неопходна таа постпенална помош во облик на психотерапевтски третман кој треба да се составен дел на метадонска или бупренорфинска терапија кај лица зависници од наркотици.

Во склоп на постпеналната политика во Република Македонија, е програма која е во процес на заживување, која се детектираше како потреба особено откако се увиде проблемот со пренатрупаноста во затворите – се работи за изрекувањето на алтернативните санкции, односно мерката наречена пробација. За нејзина реализација се задолжени пробациски службеници кои ќе го надгледуваат осуденото лице во

надворешни услови, на слобода, односно ќе го надгледуваат осуденото лице при извршување на задачите кои му се зададени во склоп на алтернативните санкции.

Проблемот со реинтеграција на осуденото лице во селска или градска средина.

Важна улога во реинтеграцијата на осуденото лице на слобода по излегување од затвор има и општествената средина. Во таа смисла неприфатеноста на осуденото лице по излегување од затворот не е последица на неговото однесување и третманот (било тоа осудено лице да било подложено на третман во осуденичката средина или надвор од неа), туку во голема мера и тоа како значајна улога има и состојбата или атмосферата која владее во општеството за овие лица, а и локалната средина во која се враќа. Познато е дека повеќето лица кои се осудени, стануваат стигматизирани од страна на средината од која доаѓаат. Поради таа причина, на бившиот осуденик му е неопходна помош од поблиската и подалечната општествена заедница, бидејќи во спротивно тоа лице би се соочило со „отфрлање“ и накрај со повторно осудување. Но, во голема мера ставот на пошироката и подалчната општествена средина кон одредено осудено лице го одредува видот на кривичното дело, бидејќи во некои култури и традиционални сфаќања, етикетирањето како „крадец“, „силувач“, „убиец“ има различна тежина.

Кога станува збор за реинтеграција на бивш осуденик во селска средина, секако како основен проблем мора да се истакне малата средина. Селото како средина е склоно кон осудување, изолација и непростување што ја отежнува и онака тешката реинтеграција на индивидуата. Кога бившиот осуденик ќе се соочи со неразбирање, осудување и недостаток на поддршка, процесот на реинтеграција тече многу тешко, бидејќи малите средини вообичаено многу тешко ги простуваат незаконските однесувања. Во таквата мала средина доколку постојат правилни постпенални политики кои ќе работат токму на олеснување на реинтеграцијата како кај осуденото лице така и кај средината, би можела да даде добри резултати. Затоа при создавањето на државна постпенална политика треба да се води сметка за сите побитни аспекти за осуденото лице, како што е на пример потеклото и местото на живеење.

Кога станува збор за селска средина процесот на реинтеграција по правило би требало да тече поедноставно, во однос на потешкотиите со кои се соочуваме во градската средина, каде би имало поголема анонимност, па со самото тоа и

етикетирањето на лицето како бивш осуденик помалку доаѓа до израз. Но, како главен проблем во реинтеграција на осуденото лице во градската средина, а со самото тоа и опасност за лицето е тоа што во градската средина постои голем каузалитет меѓу урбаната средина и криминалитетот. Во прилог на тоа се однесуваат и следните фактори: фактор на бројност - колку повеќе луѓе толку повеќе процент на асоцијални луѓе, фактор на сиромаштија и невработеност - поголеми во градските средини отколку во селските, фактор на искушение – градот нуди многу прилики кои носат во искушенија отколку селото, фактор интеракција и имитирање – деликвенцијата повеќе ја има во градска средина и поголема е можноста деликветното однесување како модел на однесување да се копира во градската средина. Значи доколку се земат во предвид сите горенаведени проблеми и фактори со кои се соочува реинтеграцијата во градската средина, може да заклучиме дека тој процес дури и полесно би се одвивал во селската средина. Но, како што знаеме сепак постепналната помош во каков и да е вид, повеќе ја има во градската средина и тоа е нешто што е полесно достапно токму во таа урбана средина.

Основни извори на постпенална помош

Во Република Македонија, според законодавството, помошта после отпустот претставува обезбедување помош при ослободување на осуденото лице и се состои од обезбедување на сместување, исхрана, лекови, наоѓање на работа, доусовршување на стручно оспособување, давање на парична помош при обезбедување на најнеопходните средства, и други потреби. Пеналната институција е должна во рок од три месеци пред отпуштањето на осуденото лице на слобода, да го извести Центарот за социјална работа за денот кога осуденото лице ќе излезе на слобода, односно за местото на неговото живеење и за неговите потреби по излегувањето од затвор, за тој да може успешно да се вклучи во социјалната средина. Доколку осуденото лице нема никакви пари со себе, облека или чевли установата е должна да му обезбеди. Пред да излезе осуденото лице од затвор исто така се известува и МВР, и општината каде што живее осуденото лице. И сето тоа е во ред, додека не дојде ред да се спроведе во пракса. Кога лицето треба да излезе од затвор, Центарот за социјална работа има обврска да испита дали тоа лице има каде да се врати, дали семејството ќе го прифати назад. Доколку Центарот за социјална работа утврди дека тоа лице нема каде да се врати и нема никакви приходи или нешто во своја сопственост, тогаш ЦСР треба да му обезбеди еднократна помош. За обезбедување на еднократна помош осуденикот кој се ослободил треба да поднесе мноштво пополнети формулари и документи кои најмногу се однесуваат на

докажувањето дека е социјален случај. Административниот лавиринт е голем и тешкотиите за снаоѓање во него предизвикуваат осуденото лице да изгуби надеж во помошта од страна на државата. Во однос на вработување и следење на неговата психофизичка состојба по излегувањето од затвор и реинтеграција во средината Центарот за социјална работа во Р.Македонија нема никаква обврска која третира големи потфати преку реализација на сериозни постпенални програми.

Значајна улога во пружање и разработка на постпеналната помош, односно пружање на помош на осуденото лице по излегување од затвор можат да имаат волонтерските организации. Во САД¹ државата Тексас има законска обврска да ја поддржи секоја волонтерска организација, која е насочена кон спроведување на различни програми како едукативни програми, програми за лечење од алкохолизам и наркоманија, професионално или работно оспособување, уметнички работилници, различни курсеви итн., меѓу кои особено место заземаат оние кои се бават со пружање на помош на осуденици кон нивниот премин од затворскиот живот кон вклучување во општествениот систем при излегување на слобода, со крајна цел да се намали рецидивизмот кај осудените лица. Тоа е и суштината на постпеналната помош. Исто така во САД постојат и бројни прокети кои работат на унапредување на програмите кои се изготвуваат за осудените лица со цел осуденото лице да опстане како работник, брачен партнер или родител.

---

¹ <http://www.prafak.ni.ac.rs/files/zbornik/sadrzaj/zbornici/z58/02z58.pdf>

Ивана Стоименовска – психолог во Приемното одделение од секторот за ресоцијализација во КПУ „Идризово“. Работни задачи: опсервација на новодојдените осудени лица и изготвување на план на казна. Магистер во социјална психологија на Универзитетот „Св. Климент Охридски“ во Софија, Бугарија. Автор на повеќе научни трудови од областа на социјалната психологија и на пенологијата. Реализатор на првата групна психотерапија спроведена на осудени лица во Република Македонија (за лица осудени на висока казна и доживотни).

Ivana Stoimenovska – psychologist at Observation center in KPU Idrizovo. Working tasks: observation of new arrived inmates and developing their sentence plan. MA in social psychology at “Sv. Kliment Ohridski” University in Sofia, Bulgaria. Author of couple science articles from the field of social psychology and penology. Implementer of the first group psychotherapy program on inmates in Rep. of Macedonia (on long term imprisonment and lifers – KPU Idrizovo 2017).

Александар Ковилоски – вработен во секторот за ресоцијализација на КПУ „Идризово“. Работни задачи: реализатор на програми за третман на осудени лица. Магистер по социологија на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје. Автор на повеќе трудови од областа на пенологијата. Реализатор на првата групна психотерапија спроведена на осудени лица во Република Македонија (за лица осудени на висока казна и доживотни).

Aleksandar Koviloski – employee in rehabilitation sector in KPU Idrizovo. Working tasks: implementer of rehabilitation programs on inmates. MA in sociology at “Sv. Kiril I Metodij” University in Skopje, Rep. of Macedonia. Author of couple science articles from the field of penology. Implementer of the first group psychotherapy program on inmates in Rep. of Macedonia (on long term imprisonment and lifers – KPU Idrizovo 2017).

Поради големиот број на осудени лица кои што ги преполнуваат затворите во Македонија, и високиот степен на рецидивизам сметаме дека еден од клучните решенија за справување со проблемот е постоењето и давањето поддршка за постоење на такви организации кои ќе пружаат постпенална помош. Спроведувањето на законот за амнестија беше воведено како една од мерките за намалување на бројот на осудени лица во затворите како и поради несоодветните услови во кои се сместени осудените лица, но тоа на подолг рок не може да биде адекватно решение. За тоа е потребна програма која ќе дава резултати на подолг временски период, а тоа е токму постоењето на постпенални програми кои соодветствуваат на потребите на осудените лица. Државата мора да влијае, пред се со своето законодавство, на овозможување на амбиент што ќе ги намали можностите за повторно враќање на осуденото лице во затвореничката средина со тоа што ќе влијае на два начина: а) ќе делува внатре во системот, односно директно на осуденото лице со тоа што ќе му делува поттикнувачки, охрабрувачки и советувачки на тоа како да ги разрешува психолошките потешкотии и конфликти кои најчесто се јавуваат по отпуштањето на осуденото лице, и б) надворешно – ќе се делува низ законски регулирани постапки од извесни државни институции во обезбедување на материјални средства, правна помош, обезбедување на работа итн. Пример во Р. Ирска постои многу добро поставен и организиран пробациски систем кој што работи како засебен оддел на ниво на пенилошкиот систем, кај кои функционираат најразлични мерки и програми на ниво на постпенална заштита и политика. Истите имаат дадено успешни резултати при намалување на рецидивизмот. Затворскиот систем во Р. Ирска, е еден од поуспешните во Европа и служи како пример за делотворноста на програмите за ресоцијализација и постпенална заштита врз намалувањето на рецидивизмот. Како што рековме погоре, во Р. Македонија постои легислатива која ја покрива и надворешната и внатрешната помош за осуденото лице, со крајна цел негова целосна рехабилитација и реинтеграција во наворешната средина. И двата вида на помош се регулирани со кривичноправни норми од областа на социјалната работа и работно-правното законодавство. Но сепак, за да се влијае на јавното мислење не е само да постојат формално законски легислативи, туку треба да се влијае и на промена на ставот на општеството кон бившите осуденици.

Државите од Европската унија преку државните служби и соработка со невладини организации и здруженија на граѓани, превземаат активна улога кон бившите осуденици. Во склад со стандардите на меѓународните и регионалните организации

развиени се програми за реинтеграција, иако во случајот Македонија не може да се пофали и да ги видиме во пракса.

Да дадеме малку осврт врз постепанлните програми што постојат на Балканот, и накратко да видиме на кој начин функционираат таквите програми во западниот свет. Според некои истражувања од Центрите за постпенален прифат кои постојат во соседна Србија², создадени се соодветни предуслови за организирање на систем на социјална реинтеграција и прифат на осудени лица. Тие се остваруваат преку развој на активности на посебни службеници задолжени за развој на алтернативните санкции, во рамки на посебна организациона единица, Управа за извршување на санкции. Досега таму се отворени најмалку 25 канцеларии за алтернативни санкции, а работата на пробационата служба ја обавува пробационен службеник во зависност од местото каде што живее осудениот.

Како основна претпоставка за успешноста на системот за социјална реинтеграција и постпенален прифат истакнато е воедначеното и поврзано делување на сите субјекти кои во рамките на својата надлежност се ангажирани во својата област. Во рамки на тоа, соработката на пробациониот службеник со Управата за извршување на кривични санкции и Центарот за социјална работа, и со сите други субјекти кои дополнително ќе бидат вклучени во системот за социјална реинтеграција и постпенален прифат, мора да се одвива непречено.

Во Словенија³ постпеналната помош е во надлежност на Центарот за Социјална работа и е регулирана со членовите на кривичниот закон. Законот за извршување на санкции на Р. Словенија во чл.109-111 го регулира отпуст на осуденикот од установата и помошта која треба да му биде доделена по излегување од установата. Регулирано е да осуденикот кој по излегувањето од затвор нема средства за живот, затворот му дава облека и чевли, а во некои случаи и еднократна парична помош, за која се обраќа и за која е надлежен Центарот за Социјална работа. Доколку осуденикот по издржување на казната е тешко болен и е оневозможен да ја напушти установата, осудениот се упатува до најблискиот здравствен центар на трошок на државата. Надлежните установи и другите институции, мораат да учествуваат заедно со затворот во изработка на програма по мерка на осуденикот, најмалку три месеци пред неговиот отпуст. Секоја установа е

---

² <http://www.prafak.ni.ac.rs/files/zbornik/sadrzaj/zbornici/z58/02z58.pdf>

³ <http://www.prafak.ni.ac.rs/files/master-radovi/ivan-kostic.pdf>

должна во својата област да понуди помош при вклучување на осуденото лице одново во општествената заедница по завршување на казната. Центрите за социјална работа во Словенија со закон се задолжени да ја имплементираат програмата за постпенален третман. Овие установи мораат да му помогнат на осуденикот како и на неговата фамилија во текот и после издржување на казната. Во октомври 2003 година е публикуван податок каде професионалците во центрите за социјална работа спровеле третман на околу 1100 лица, во постпеналниот период и тој број бил констатиран секоја рзгледувана година. Исто така е и истакнат и процентот од истиите тие осуденици кои рецидивирале и е 70%. Тој процент е сличен со поголемиот број држави и е еден од главните проблеми со кој се соочува пенелоскиот систем.

Можеби би требало да се анализира и испита функционалноста на постоечките програми и доколку се увиди дека тие, ако не се функционални да се заменат со посуштински програми кои што освен вработувањето и домувањето ќе се фокусираат и на проблемите со кои се соочуваат осудените лица, а се од психичка природа. Познато е дека на проблемите од менталното здравје не им се посветува доволно внимание, иако со поновите истражување факт е дека одржување на здраво ментално здравје во комбинација со обезбедени основни средства за живеење како (храна, домување и работа) се главни предуслови за функционален живот без поголем ризик за нарушување на позитивните законски норми.

Во Хрватска⁴ постпеналната помош е регулирана со Законот за извршување на казна затвор од 2003 година. Подготовката за отпуст и помош по излегување од затвор е пропишан по чл.163-165. Помош после отпустот е склоп на мерки и постапки кои се применуваат поради вклучување на осуденото лице во општествената заедница, а се состои од обезбедување на сместување и исхрана, обезбедување на лекарства, совети од избор на сместување, ускладување на фамилијарните релации, пронаоѓање на работа, стручно оспособување, давање на финансиски средства за подмирување на најосновите животни потреби, и др облик на помош. Припремање на осуденикот кон отпуст започнува уште при доаѓање на осудениот во затвор. Затвореникот се поттикнува активно да учествува во програмата за отпуст во установата и надвор од неа, а посебно во односите со фамилијата, контактирање со органите на државната власт, здруженија и установи кои се занимаваат со вклучување на бивши осуденици во општествениот

---

⁴ <http://www.prafak.ni.ac.rs/files/zbornik/sadrzaj/zbornici/z58/02z58.pdf>

систем како и индивидуалци кои организирано се занимаваат со тој проблем. Програмата за подготовка за отпуст се впишува во личниот лист на осуденото лице. Установата најдоцна три месеци пред истекот на казната на осуденото лице, ќе го вклучи истото во индивидуално или групно советување за припрема на затвореникот за отпуст и по пишана форма ќе ги известии соодветните институции (Здравство, Центар за социјална заштита, Агенција за вработување и др.), за потребата за организирање на помош и поддршка за време на издржувањето на казната затвор и после отпустот. Овластени службени лица можат да контактираат со фамилијата на осуденикот доколку тој го дозволи тоа. Пред отпустот судијата за извршување на санкции, надлежен на местото каде што осудениот ќе има престој во соработка со судијата за извршување на санкции по местото на извршување на делото заедно со Центарот за Социјална работа, ќе ги превземат потребните мерки за помош при отпуштање на осуденикот. А, Центарот за социјална работа во соработка со истите лица, е должен од своите вработени да одбере советник за припрема и спроведување на помош после отпустот. Исто така Центарот за социјална работа е во надлежност за обезбедување и на друг вид помош како: еднакратна парична помош, советување и помагање во пребродување на некои потешкотии. Советување и помагање за пребродување на посебни потешкотии е внатрешна стручна помош, која крајна цел е развој на личните способности, осговорен однос на единката кон самиот себе и фамилијата. Помошта ја обезбедуваат стручните работници од Центарот за социјална работа.

Според едно истражување спроведено во повеќе европски земји, а за потребите на постепените политики и програми во Бугарија⁵, во 2016 година, може да се види дека во скандинавските земји (Данска, Норвешка, Финска и Шведска) и Романија, затворската популација претставува многу мал процент од населението во однос со другите земји од светот. Исто така доста низок степен на затворска популација има и во Германија, Хрватска, Холандија и Австрија, кои уште повеќе повеќе се стремат кон уште поголемо намалување на тој процент. Ист сооднос може да се види и помеѓу полот на осудениците, односно жените на спрема мажите. Спротивно на тоа, Велика Британија, Естонија, Литванија и Унгарија, се меѓу државите со најголема затворска популација во Европа, и со најголеми проблеми кои произлегуваат од пренатрупаноста. Се поголем

---

⁵ <http://students.parliament.bg/197>

проблем во последно време претставува проблемот со странските лица осудени на затворска казна во скандинавските земји. Таква тенденција се забележува и во Австрија.

Таа е директно сврзана со емиграциониот наплив врз тие држави, каде осудените странски државјани, најчесто постојано престојуваат таму, и се стремат кон вклучување во нивното општество а не кон враќање во државата по потекло.

Во истите тие држави, целта на ресоцијализација и реинтеграција на бивши осуденици, е поврзана со надминување на проблемот со повторно извршување на кривичното дело. Мерките за ресоцијализација и реинтеграција, се насочени да потпомогнат кон однесување кое е во склад со позитивните законски норми на лицата со пенитенцијарно искуство, на начин што го помагаат во пронаоѓањето на работа, во различните видови на лекување (психотерапија за контрола на агесијата, различни видови на зависности, програми за превенција на домашно насилство итн), здравствено осигурување, пронаоѓање на живеалиште, зголемување на образовната или професионалната квалификација после напуштање на затворот. Тие мерки се приложуваат во институциите за социјална работа, а во некои држави започнуваат да се приложуваат уште додека осудените се во затвор, во самата затворска средина, и имаат карактер како „дополнителни услуги“ во рамките на секторот за социјална работа.

Според улогата на државата во процесот на ресоцијализација и реинтеграција на бившите затвореници, истражуваните држави се делат на две големи групи. Скандинавското казно и пенитенцијарно законодавство не го предвидува учеството на државата во тој процес. Во другите европски држави (Романија, Холандија, Унгарија, Франција, Хрватска, Италија) државата игра активна улога во реинтеграцијата. Во повеќе држави при ангажирање на локалните и невладините организации се спроведени различни мерки со кои им се дава јасна улога на НВОата во креирањето на вакви програми (Данска, Шведска, Финска, Норвешка, Романија, Унгарија, Франција, Холандија, Италија, Хрватска, Германија, Велика Британија, Естонија и Литванија), а во некои случаи е предвидено финансирање на постпеналните политики од јавни фондови (Романија, Унгарија и Холандија).

Активноста на невладините организации во скандинавските земји се однесува на превземање на терапевтски мерки за збогатување на социјалните вештини на поранешните осудени лица. *Истражувањето покажува дека во таа област има добри резултати.* Во Норвешка и Шведска, невладините организации се активни во

спроведувањето на мерки, кои целат кон подобрување на образовната и професионалната класификација на бившите затвореници. Потешкотиите во таа насока повеќе се сврзани со добра организација и висок степен на активност од страна на посочените институции, и социјална свест при предлагање на постпеналните услуги. Исто така се можни и различни форми на јавно и приватно партнерство. На пример во Австрија поголем дел од активностите ги спроведува приватната организација „Нов почеток“.

Во некои случаи проектите се реализирани со посредство и соработка на приватни организации и лица, и јавни институции, на пример во соработка со општините или даденото министерство. (Норвешка, Данска, Финска, Романија, Холандија, Унгарија, Франција, Хрватска, Италија, Германија, Естонија, Велика Британија, Литванија), додека во други целосно се сврзани со приватна иницијатива на некои организации на бивши затвореници или на организации поврзани со надминување на проблеми сврзани со социјалните вештини (Шведска, Норвешка, Данска, Финска, Унгарија, Австрија, Велика Британија и Литванија).

Казнено и пенитенцијарно законодавство во истражуваните држави и меѓународните и европските правни стандарди

Механизмите за реинтеграција на бившите осуденици се уредени со мноштво нормативни и ненормативни актови, на национално, регионално и меѓународно ниво.

Меѓународните и европските актови содржат целосни насоки, како на пример за градбата и управувањето на затворите, и односот кон сегашните и бившите осуденици, соодветно на регионално и меѓународно ниво. Нивната цел е да ги заштити основните права на осудениците, на начин што треба да гарантират дека условите за престој ја олеснуваат реинтеграцијата по ослободување од затворот, и предвидуваат различни мерки за социјална инклузија на ослободените од затвор лица во општеството. Секоја посебна држава е таа што треба да ја сноси одговорноста, да ја примени согласно со нив својата нормативна база, и да развие целенасочена политика по тоа прашање на национално ниво.

Видови мерки. Мерките за ресоцијализација и реинтеграција на бившите осуденици според истражувањата во дедените држави се дела на две групи - општи и специјални:

1. Општи мерки – се насочени не само кон бивш осуденици туку кон пошироки социјални групи, носители на определен ризик, што ги прави социјално ранливи, бездомници, лица на кои им е потребно лекување, самохрани мајки, проблеми во однесувањето, невработени. Бившите затвореници се опфатени од овие мерки само доколку потпаѓаат во некоја од групите, кон кои се насочени мерките. Самото вклучување на бившите осуденици со лица кои немаат затворско искуство претставува процес на реинтеграција. Тука можат да бидат ограничени терапевтските мерки за лекување на зависностите посебно зависностите од наркотици (Данска, Хрватска, Финска, Шведска и Велика Британија), како и некои програми за подобрување на социјалните вештини кои се насочени кон зголемување и насочување кон работна ангажираност (Данска, Велика Британија, Хрватска, Франција, Ромаија, Италија, Естонија и Литванија).
2. Специјални мерки – се насочени исклучително кон лица кои издржале затворска казна и лица кои се предвремено отпуштени од затвор со условен отпуст. Тие директно се насочени кон бившите затвореници и имаат за цел конкретно нивна целосна ресоцијализација. Мерки од таков тип се среќаваат во сите земји од скандинавскиот круг, Велика Британија, Романија и Италија. Во Норвешка и Шведска тие се насочени кон одредено терапевтско лекување на некои девијантни појави во однесувањето на бившиот осуденик поврзани со сексуална престапност. Има општи иницијативи за социјално вклучување како наоѓање на живеалиште, помош во барање на работа со посредство на лица кои веќе имале криминална историја (Данска, Норвешка, Финска, Шведска, Холаднија, Велика Британија, Хрватска, Франција, Ромаија, Италија, Естонија и Литванија). Во Австрија програми за наоѓање на живеалишта на бившите осуденици се спроведуваат во некои градови (Виена и Линц), во Холандија во сите општини, и таа активност се спроведува со пробациска служба во соработка со општините.

Според целта кон која се стремат, мерките можат да се класифицираат со следната примерна класификација

- Образовни мерки – тој вид мерки се насочени кон подобрување на образовното ниво, така што на крајот на успешно завршениот курс се дава соодветено уверение за успешно завршена обука. Некои се остваруваат со помош на невладини организации и специјално се насочени кон бивши осуденици. Во Германија и Австрија оперира иницијативата RISE, која овозможува пристап до образовни програми за време на издржувањето на затворската и после неа. Други се образовани мерки кои се спроведуваат уште во текот на издржување на казната (Данска, Унгарија, Норвешка, Финска, Шведска, Холандија, Велика Британија, Хрватска, Франција, Романија, Италија, Естонија). Целта е да им се олесни реинтеграцијата на осудените лица, така што истовремено им го олеснува преминот од затворската средина кон средината и животот надвор од затворските граници.

- Терапевтски – овие мерки за поврзани со лекување. Најчесто се насочени кон лекување на определен тип на зависност, кон алкохол и наркотични средства, вклучително и зависност кон некои лекарства. Во некои европски држави зависноста од алкохол и наркотици се организирана во една услуга.(Шведска, Норвешка, Финска, Франција, Хрватска, Италија, Велика Британија), додека во Данска терапевтските мерки за лечење на зависноста од алкохол, се одделени од мерките за лечење на наркотици. Широко се распоространети мерките за лекување со заменска форма како метадонска терпија. Во Норвешка, Шведска, Франција, Италија, Хрватска, има доференцијација на целенасочената терапевтска мерка и се насочени кон широката општественост, пример – терапии за сексуални престапници.

- Мерки поврзани со изградување и подобрување на социјалните вештини – во таа група спаѓаат мерки од секаков тип кои подразбираат наоѓање на живеалиште, работа, подобрување на професионалната квалификација и др. Тие мерки се применуваат во Романија, Холандија, Унгарија, Хрватска, Италија, Германија, Австрија, Велика Британија, Литванија. Во Естонија во подобрување на социјалните вештини учествуваат пробациските служби. Во Австрија соработка за психолошка, психијатриска и социјална помош се остварува преку организацијата “Нов почеток”. Во Германија таква соработка пружаат пробационите служби, бироата за вработување, разни хуманитарни организации. Во овие држави пробацијата не е казна, и пробационите служби не се органи за извршување на казна.

Искусвата до другите земји ги споменуваме со цел да се забележат практиките за работа со поранешни затвореници и истите да се споредат со начинот на функционирање на постпеналната политика во Република Македонија. Во Законот за извршување на санкции на Република Македонија, правото на постпенална помош но и обврските на државата кон осудените лица кои се ослободуваат од затвор се заведени во неколку членови. Член 207 став 1: Помошта по отпуштањето претставува збир на мерки и постапки што се применуваат заради вклучување на отпуштените осудени лица во животот на слобода, а се состои од: обезбедување на сместување и исхрана, обезбедување на лекување, совети за изборот на живеалиштето, односно престојувалиштето, усогласување на семејните односи, пронаоѓање на вработување, довршување на стручното оспособување, давање парична помош за покривање на најнеопходните потреби, како и други облици на помош и поддршка. Став 2: Установата на три месеца пред отпуштањето на осуденото лице на кое му е потребна помош по излегувањето на слобода го известува центарот за социјални работи според местото на живеалиштето, односно престојувалиштето на осуденото лице за денот кога треба да биде отпуштено и ќе го наведе видот на помошта, што особено му е потребна заради негово успешно вклучување во живот на слобода. Член 208: Ако осуденото лице нема своја облека, долна облека или обувки, ниту средства да ги набави, установата му доделува таква облека без надоместок. Член 209 став 1: По отпуштањето од установата, осуденото лице може да се обрати до судијата за извршување заради давање помош и поддршка. Став 2: Судијата за извршување на санкциите соработува со центарот за социјални работи на кого може со писмено решение да му нареди преземање на потребни мерки од членот 207 став 1 на овој закон. Прашањето кое се поставува е колку и како се спроведува законот на територијата на нашата држава, со оглед на фактот дека постои несоодветен финансиски прилив за негово спроведување, но и со оглед на фактот дека голем број од лицата кои ги спроведуваат овие постпенални мерки се соочени со внатрешни предрасуди и стереотипи кон осудените лица.

Заклучок

Осудениците после издржување на казната претставуваат личности кои се соочени со чувство на отфрленост, оттуѓеност и губење на довербата во луѓето. Осуденичката средина, во која се присутни голем број социјално неприлагодени лица со посебни вредносни ставови и различни карактерни особини, треба да се замени со животот на слобода. Затоа за повеќето осуденици, особено оние кои биле осудени на подолга казна тоа претствува еден вид шок. И затоа, со колку и проблеми да се соочил осуденикот при доаѓање на издржување на казната, со исто толку проблеми се соочува при излегување на слобода, само што тие проблеми се од друга природа. Баш од тие причини процесот на ресоцијализација не завршува само со завршување на казната, туку со посредство на постпеналната помош тој продолжува.

Меѓутоа за постпенална помош, неопходни се значајни финансиски средства, и можноста за нејзино ефективно спроведување е ограничена. Како што е тешко обезбедувањето помош околу вработување, исхрана, материјална помош, решавање на станбено прашање, обезбедување на лекување, овозможување на помош околу образование итн. за лицата кои се на слобода, така е уште потешко за лицата кои се соочиле со издржување на затворска казна и излегуваат на слобода. Од тие причини тие најчесто се препуштени само на себе, а последица на таа препуштеност најчесто е извршување на ново кривично дело.

Законот во Р.Македонија нуди постпенална помош, меѓутоа функционирањето во реалноста и немање услови за спроведување на истите (отсуство на финансиски средства, кадровска неекипираност, административни процедури) е основен проблем. Затоа како што веќе кажавме, за постоење на ефективна постпенална програма се потребни материјални средства како и правилно користење на ресурсите од фондовите на големите организации што ги помагаат социјално ранливите категории на лица. Доколку овие лица се препознаат како алармантни при категоризацијата за социјална ранливост, би можеле да имаме ефективна постпенална политика и истата да почнеме да ја спроведуваме, и во најскоро време да добиеме мерливи резултати во однос на намалување на рецидивизмот или криминалното повратништво што е еден од поголемите проблематики со кои се соочува современото општество.

Користена литература:

1. <http://students.parliament.bg/197> – можности за социјална инклузија.
2. <http://www.prafak.ni.ac.rs/files/zbornik/sadrzaj/zbornici/z58/02z58.pdf>
3. <http://glasnik.mk/shto-se-sluhuva-so-penalnite-politiki-i-uslovite-vo-zatvorite/>
4. <http://www.euractiv.rs/srbija-i-eu/8041-bivi-osuenici-problem-socijlnog-ukljuivanja>
5. <https://www.danas.rs/drustvo/nepripremljeni-za-slobodu-i-prepusteni-sami-sebi/>
6. <http://postprisonedu.org/>
7. <http://www.apa.org/monitor/2011/05/prison.aspx>
8. Центар за социјална работа на РМ.
10. <http://www.prafak.ni.ac.rs/files/master-radovi/ivan-kostic.pdf>
11. Закон за извршување на санкциите на РМ.

Ivana Stoimenovska

Aleksandar Kovilovski

THE NEED OF POST-PENAL POLICY FOR PREVENTION OF RECIDIVISM

1.04 Professional Article

UDK: 343.91-051"406":343.85(497.7)

Abstract

The needs for writing this paper comes from my experience like expert who works in the prison and in program of resocialization in spending few year of work in this area, I ask my self-question of functionality of this post-prison programs in Macedonia. Why I ask this? For totally rehabilitation on the person, needs to have good programs for treatment while the inmates is in the prison and also needs to have good post prison programs after the prison life, when person include in society, if we want to expect some results in positive way , especially in reduction of recidivism. For this reason if exist just program for treatment in the prison without post prison programs it going to have not success.

Key words: resocialization, rehabilitation, ex prisoner, social inclusion, postprison program.